

ELİF ŞAFAK'IN THREE DAUGHTERS OF EVE ROMANININ TÜRKÇE ÇEVİRİSİNDE
YANMETİNSEL ÖGELER İLE YARATILAN MUĞLAKLIK
AMBIGUITY FORMED BY THE PARATEXTUAL ELEMENTS IN THE TURKISH
TRANSLATION OF ELIF ŞAFAK'S *THREE DAUGHTERS OF EVE* NOVEL

DOI: 10.69878/deuefad.1829661

Nazlı Müge AKÇİÇEK

Ege Üniversitesi
mugeakcicek@yahoo.com

[0000-0003-1022-8159](tel:0000-0003-1022-8159)

Faruk YÜCEL

Prof. Dr.

Ege Üniversitesi

faruk.yucel@ege.edu.tr

[0000-0003-2027-882X](tel:0000-0003-2027-882X)

ÖZ

Bir kitabın okuyucular tarafından algılanması büyük ölçüde yanmetinsel öğelerin sunumuna bağlıdır. Yanmetinsel materyallerin rolü oldukça önemlidir çünkü bir kitabın okuyucular tarafından alımlanma biçimi üzerinde çok önemli bir etkiye sahiptirler. Bu çalışmanın amacı, Elif Şafak'ın İngilizce romanı *Three Daughters of Eve* (2016) ve Türkçe çevirisi *Havva'nın Üç Kızı* (2016) adlı eserinde yer alan yanmetinsel öğeleri çözümlmek ve yanmetinsel materyallerin sunumunun okuyucuların algısını ve erek eserin algılanmasını nasıl etkilediğini ortaya koymaktır. Gérard Genette'in (1997) yanmetin kavramına dayanan karşılaştırmalı yanmetinsel irdeleme, özellikle çevre metinsel (peritextual) öğelere odaklanmakta ve bunların erek eserin kültürel dolaşımında ve algılanmasında oynadığı rolü sorgulamaktır. Bu bağlamda çalışma, yanmetinleri metnin anlamlandırılmasını yönlendiren ve metnin edebiyat dizgesi içindeki konumunu etkileyen söylemsel araçlar olarak ele almaktadır. Çalışmada, *Three Daughters of Eve* (2016) romanının çevirisinin, yanmetinsel öğeler (parateksler) aracılığıyla sunulmuş biçiminin, eserin çeviri olarak algılanmasını nasıl farklılaştırdığı ve okur açısından 'özgün' bir Türkçe eser izlenimi yaratıp yaratmadığı sorgulanacaktır. Bu doğrultuda yanmetinlerin, çeviri metnin kökenine ilişkin bilgiyi görünür kılan ya da görünmezleştiren stratejik araçlar olarak nasıl kullanıldığı incelenecektir. Öte yandan, söz konusu yanmetinsel öğelerin erek okuyucununun algısını nasıl değiştirebileceği ve esere ilişkin yorumlama süreçlerini nasıl biçimlendirdiği de irdelenecektir.

Anahtar Sözcükler: yanmetinsel öğeler, muğlak durum, Elif Şafak, alımlama, Gérard Genette

ABSTRACT

The perception of a book by readers largely depends on the presentation of paratextual elements. The role of paratextual materials is quite significant because they have a crucial impact on how a book is received by readers. The aim of this study is to analyze the paratextual elements in Elif Şafak's English novel *Three Daughters of Eve* (2016) and its Turkish translation *Havva'nın Üç Kızı* (2016), and to reveal how the presentation of paratextual materials affects readers' perception and the perception of the target work. Based on Gérard Genette's (1997) concept of paratext, this comparative paratextual analysis focuses particularly on peritextual elements and questions the role they play in the cultural circulation and perception of the target work. In this context, the study treats paratexts as discursive tools that guide the interpretation of the text and influence its position within the literary system. This study will examine how the presentation of the translation of the novel *Three Daughters of Eve* (2016) through paratextual elements alters the perception of the work as a translation and whether or not it creates the impression for the reader that the novel was originally written in Turkish. In this context, the study will examine how paratexts are used as strategic tools to make visible or invisible the information about the origin of the translated text. Furthermore, it will explore how these paratextual elements can alter the target reader's perception and shape their interpretation processes regarding the novel.

Keywords: paratextual elements, ambivalent status, Elif Shafak, reception, Gérard Genette

Gönderildiği Tarih: 24.11.2025

Kabul Edildiği Tarih: 05.04.2026

Date Submitted: 24.11.2025

Date Accepted: 05.04.2026

GİRİŞ

Bir kitabın okuyucu tarafından alımlanmasında yanmetinsel göstergelerin büyük bir öneme sahip olmasının temel nedeni, bir kitap hakkında oluşturulan ilk izlenimlerin bu yanmetinsel öğeler tarafından biçimlendirilmesidir. Okuyucular bir kitap seçerken ve içeriği hakkında bilgi edinirken, öncelikle kitabın ön ve arka kapaklarına, ayrıca kitabın türüne bağlı olarak içindekiler bölümüne bakarak kitap hakkında bazı bilgiler edinirler. Bu ön bilgiler, okuyucunun beklentilerinin karşılanıp karşılanmayacağı ya da ilgisini çekip çekmeyeceği konusunda bir fikir vermektedir. Bu bağlamda, yazarın adı, kitabın başlığı, türü, çevirmeni, iç kapağında yer alan yazar ve çevirmenle ilgili bilgiler, kitabın arka kapağındaki yorumlar ya da kitabın özeti gibi yanmetinsel öğeler, okuyucunun ilgisini olumlu ya da olumsuz anlamda etkileyebilmektedir. Bunların yanı sıra, kitapta doğrudan bulunmayan ancak kitabın alımlanmasını etkileyen, alanında uzman araştırmacılar ya da başka yazarlar tarafından yazılan kitap eleştirileri/yorumlar da okuyucuların okuma kararlarını ve kitaba ilişkin algısını biçimlendirmede belirleyici olabilmektedir. Bu açıdan bakıldığında, bir kitap hakkında olumlu ya da olumsuz ilk izlenimlerin oluşmasında yanmetinsel öğelerin önemli bir rol oynadığı söylenebilir. Söz gelimi kapağın rengi, tasarımı, kullanılan görseller, yayımlanma yılı, yayınevi ve baskı sayısı gibi görsel ve teknik bilgiler de okura kitabın içeriği ve konusu hakkında belirli ipuçları sunabilmektedir. Bu tür bilgilerin varlığı günümüzde olağan karşılanmasa da, yanmetinsel göstergelerin farklı dönemlerde, kimi zaman da yayın türüne ya da yayıncının politikasına bağlı olarak değişiklik gösterebileceğini belirtmek gerekmektedir. Örneğin, yazarın çeşitli nedenlerle farklı bir isim kullanması, yapıtın çeviri olduğunun belirtilmemesi, kapakta çevirmenin adının yer almaması, kitap hakkında başka bir yazar ya da araştırmacı tarafından yapılan bir alıntının bulunması ya da kitabın daha önce kaç adet satıldığının belirtilmesi gibi bilgiler, özellikle yayıncılık alanında uzmanlaşmanın ve pazarlama tekniklerinin henüz gelişmediği eski dönemlerde sınırlı düzeyde bulunmaktaydı. Bu bağlamda, Ian Fleming'in James Bond romanlarının 1960'lı ve 70'li yıllardaki Türkçe çevirileri ilginç bir örnek olarak verilebilir. Bu çevirilerde, dönemin yayıncılık anlayışına bağlı olarak, eserlerin birer "çeviri" olduğu genellikle kapakta vurgulanmadığı gibi çevirmen ismi çoğu zaman belirtilmemiştir. Dahası, kapak tasarımları ve tanıtım metinleri, kitapları orijinal birer "serüven romanı" ya da "casus hikâyesi" olarak pazarlayacak biçimde tasarlanmış, böylece hedef okuyucunun zihninde "çeviri" kimliğini geri plana atarak onları yerel bir ürün gibi sunmayı amaçlamıştır. Bu durum, yanmetinsel öğelerin yayıncılık politikaları ve dönemsel bağlam doğrultusunda nasıl biçimlendiğini ve eserin algılanışını nasıl dönüştürebildiğini açıkça göstermektedir. Nitekim Şehnaz Tahir-Gürçağlar'ın (2018) James Bond serisinin Türkçe çevirileri üzerine yaptığı çalışma, bu tür yanmetinsel stratejilerin çeviri eserleri hedef kültürde 'orijinal' birer ürün gibi konumlandırmak amacıyla nasıl kullanıldığını somut bir biçimde ortaya koymaktadır. Benzer bir strateji, erken dönem Türk yayıncılığında sözde çeviri (pseudotranslation) olarak bilinen olguda da görülmektedir. Örneğin, 1925 yılında Cemiyet Kütüphanesi tarafından yayımlanan *Şarlok Holmes* dizisi, bu durumun çarpıcı bir örneğidir (Tahir-Gürçağlar, 2018, s. 190). *Esrarengiz Parola* ve *Siyah Mantolular* gibi kitaplar, Sir Arthur Conan Doyle'un orijinal eserlerinin çevirisi olmamalarına karşın, M. Kemalettin imzasıyla yayımlanarak okura orijinal bir Türkçe polisiye serisi izlenimi verilmiştir. Aynı uygulama, 1926'da yayımlanan ve Sherlock Holmes'ü Arsen Lüpen'le buluşturan *Şarlok Holmes'in Arsen Lüpen ile Sergüzeşleri* adlı başka bir seri için de geçerli olduğu görülmektedir (Tahir-Gürçağlar, 2018, s. 190). Günümüzde birçok alanda uzmanlaşmayla birlikte yazarın yanı sıra yayınevlerinde çalışan ya da yayınevlerinin destek aldığı şirketlerde görevli uzmanların yanmetinsel öğeleri etkin biçimde kullanmaları, bir kitabın pazarlanmasında ve okurların dikkatini çekmede önemli bir yere sahiptir. Örneğin, kitabın içeriğiyle ilgisi olmayan bir görselin kullanılması, baskın rengin olumsuz bir izlenim yaratması, görselin orantısız bir biçimde yerleştirilmesi ya da kitap hakkında bilgi veren yazıların biçim ve renklerinin uygunsuz biçimde seçilmesi gibi tercihler, okuyucunun kitap hakkında bazı önyargılar geliştirmesine yol açabilmektedir.

Genel olarak değerlendirildiğinde, bir okuyucu, kitabı açmadan, diğer bir anlatımla kitabı okumaya başlamadan önce, kitap hakkında dolaylı ya da dolaysız bazı bilgileri yanmetinsel ögeler aracılığıyla edinmektedir. Gérard Genette, *Paratexts: Thresholds of Interpretation* (1997) adlı eserinde, yanmetin kavramını ve türlerini ayrıntılı bir biçimde ele alarak, bu ögelerin okuyucular tarafından nasıl algılandığını irdelemektedir. Bu çalışma her ne kadar çeviri yapıtlara odaklanmasa da, ele alınan konuların çeviri eserleri için de söz konusu olması, alanda çalışma yapan araştırmacılar için yeni bir bakış açısı kazandırmıştır. Telif eserlerden farklı olarak çevirilerdeki bilgilerin farklılaşması, çevirinin hedef kültürdeki okuyucularda belirli bir etki yaratması amacıyla değiştirilmesi ya da çıkarılması yanmetinlerin kullanımında bazı değişikliklerin kaçınılmaz olduğunu göstermektedir. Bu çalışmada, bu değişikliklerin bir çeviriye nasıl farklı biçimde yansiyebileceği tartışılacaktır. Bu bağlamda, Elif Şafak'ın 2016 yılında İngilizce olarak kaleme aldığı *Three Daughters of Eve* adlı romanın, aynı yıl içerisinde Omca A. Korugan tarafından *Havva'nın Üç Kızı* olarak Türkçeye çevirisinde geçen yanmetinsel ögeleri irdeleyerek bu ögelerin çeviri açısından nasıl farklılaşabileceği sorgulanacaktır. Hem Türkiye'de hem de uluslararası alanda geniş bir okur kitlesi bulunan Elif Şafak'ın bu romanı, 2016'da Türkiye'de en çok satanlar listesine girmiştir¹. Bu çalışma, söz konusu çevirinin farklı alımlanışını, ana metnin kendisi üzerinden değil, romanın yanmetinsel ögeleri bağlamında irdeleyecektir.

Romanda Türk kültürünün çok sesli ve çeşitlilik içeren doğasına vurgu yapan Şafak, geleneksel Türk aile yapısının dönüşümünü ve modern yaşamın bu yapı üzerindeki etkilerini betimlemektedir. Aynı zamanda Türk kültürünün değerlerini oluşturan mistisizme, inanca ilişkin ögeleri de içeren romanda Cumhuriyet dönemi, 1980'li yılların sosyal dönüşümleri gibi Türkiye'nin yakın tarihine ait göndermeler de bulunmaktadır. Romanın İngilizce yazıldığı ve ilk hedef kitlesinin İngilizce bilen okurlara yönelik olduğu düşünüldüğünde romanın Türk kültürünü yansıtan konularının okurlar tarafından yabancı ve farklı olması nedeniyle ilgi görmesi beklenebilir. Ancak romanın çevirisini okuyan Türk okurları için bu ilginin ve yabancılık etkisinin farklı olması doğaldır. Bütün bu ögeler, çeviride kaynak metinden farklı yanmetinsel ögelerin kullanılmasını gerekli kılmaktadır. Çalışmada yanmetinsel ögelerin farklı kullanımının salt kültürel ögelerle sınırlı olmadığı çeviribilimsel bir bakış açısıyla ortaya konulacaktır. Bu bağlamda, çevresel ve dış metinsel ögelerden oluşan yanmetinlerle romanın Türkçe çevirisinde kaynak metinden farklı olarak nasıl bir manipülasyon uygulandığı ve bunun ardında yatan nedenler açıklanmaya çalışılacaktır. Dolayısıyla kaynak metinde yer almayan ancak çeviriye eklenen ya da değiştirilen dilsel ve dil dışı ögelerin salt metnin alımlanmasını farklılaştırmakla kalmayıp, aynı zamanda yazarın kaynak dil okurlarının gözünde farklı bir kimlikle alımlanmasına yol açtığı ileri sürülebilir. Bu kimliğin biçimlenmesinde üç temel etkenden söz edilebilir: romanda betimlenen Türk kültürüne ilişkin ögeler, hedef kitlenin farklılığı ve yazar Elif Şafak'ın etkisi. Şafak'ın, erek dil olan Türkçeye egemen olmasının, çeviri sürecini biçimlendirmede ve çevirmen kararlarını etkilemede önemli bir rol oynadığı söylenebilir. Başka bir anlatımla, *Havva'nın Üç Kızı'nın* çevirisinin genel anlamda ve bu çalışma bağlamında farklı olmasının nedeni, Omca A. Korugan tarafından yapılan bu çevirinin yazarın çeviri sürecine katılması nedeniyle onun etkisi altında yapılmış olmasıdır. Yazarın çeviride söz sahibi olması, bir anlamda Elif Şafak'ın çevirmenin aldığı kararları etkileyebileceğinden, çevirmenin 'özgürlüğüne' müdahale biçiminde yorumlanabilir. Bu aynı zamanda çeviride alınan bazı kararların yazarın isteği doğrultusunda değişmiş olabileceğine de işaret etmektedir. Bundan dolayı çeviride hangi kararların çevirmen tarafından alındığı açık biçimde belli olmadığından, burada çevirmenin sorumluluğu da tartışmaya açılabilir. Çünkü çeviride alınan bazı kararlar yazarın kontrolünden geçmiş olabileceğinden, yazarın çeviri süreci bitmeden ya da sürerken çeviride bazı değişiklikler yapmış olabileceği görüşü öne sürülebilir. Bu da çeviride bazı ekleme ve çıkarmaların yazar tarafından istenmiş olabileceği kanısını güçlendirmektedir. Çalışmada, kaynak ile erek metin arasında görülen dil içi ve dil dışı farklılıklar, yazarın özel ve çeviriye etkileyebilen konumunu da göz önünde bulundurarak yanmetinsel ögeler üzerinden tartışılacaktır. Bu bağlamda aşağıdaki sorulara odaklanılmaktadır:

1) Kaynak metin ile erek metin arasındaki yanmetinsel farklılıklar nelerdir? Çeviride bu farklılıklar nerelerde ve nasıl gerçekleştirilmiştir?

¹ Biyografi. (t. y.). <https://www.elifsafak.com.tr/biyografi>. [Erişim tarihi: 31.08.2025].

2) Yanmetinsel ögelerin kullanımıyla, erek kültür okuruna kaynak metindeki hangi bilgiler eklenmiş ya da çıkarılmıştır? Bu bağlamda, söz konusu ekleme ve çıkarma işlemlerinin ardında yatan olası amaçlar nelerdir?

3) Yanmetinsel stratejiler çeviri metnin “çeviri” olarak algılanmasını nasıl etkilemektedir ve bu stratejiler eserin erek kültürdeki konumlandırılmasına nasıl katkıda bulunmaktadır?

4) Yayınevi söylemi, yazarın kültürel kimliği ve metnin pazarlama stratejileri, çeviri metnin algılanmasında hangi rolü oynamaktadır?

Yanmetinsel ögelerin çözümlenmesinde ve verilerin değerlendirilmesinde çevre metinsel (peritextual) ögelerin ele alınacağı bu çalışma, çevirinin kaynak bir metin gibi alınılması için hangi yanmetinsel ögelerin kullanıldığını ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda kapak tasarımı, başlık kullanımı, çevirmen görünürlüğü, önsöz/sonsöz, yayınevi tanıtım metinleri, arka kapak yazıları ve benzeri yanmetinsel ögeler karşılaştırmalı bir çözümleme yöntemiyle irdelenecektir. Bu açıdan çalışmanın muğlaklık ya da belirsizlik konusuna odaklanan başka çalışmalardan farklı ve özgün bir nitelik taşıdığı söylenebilir.

1. Kuramsal Çerçeve

Çevirilerde yanmetinsel ögelerin rolü ve işlevinin, özellikle 2000’li yılların başından itibaren çeviri araştırmalarında giderek arttığı söylenebilir. Yapılan çalışmalar, çeviri süreçlerini yalnızca metin içi aktarım stratejileriyle sınırlı bir çerçevede ele almak yerine, metnin üretimi, dolaşıma sokulması ve alınılması süreçlerini de kapsayan daha geniş bir bakış açısından irdelemeye yöneltmiştir. Bu bağlamda çeviri metinleri çevreleyen metin içi ve metin dışı ögelerin çözümlenmesine yönelik araştırmaların sayısında belirgin bir artış gözlemlenmektedir. Söz konusu yanmetinsel tercihlerin, kimi zaman bilinçli estetik ya da söylemsel stratejilerden, kimi zaman da ideolojik eğilimlerden kaynaklanabildiği; bunun yanı sıra yayınevlerinin editoryal ve pazarlama politikaları doğrultusunda da biçimlenebildiği görülmektedir. Bu nedenle yanmetinsel düzenlemelerin arkasında yatan motivasyonların sorgulanması, yanmetinlerin çevirilerde farklı biçimde alınılmasında ne oranda belirleyici olabileceğini ortaya koymaktadır. Bu açıdan değerlendirildiğinde, aynı eserin farklı yayınevleri tarafından yayımlanan çevirilerinde ya da farklı dönemlerde gerçekleştirilen çevirilerinde yanmetinsel ögelerin değişiklik gösterebilmesi, çeviri metnin erek kitle tarafından nasıl algılandığını doğrudan etkileyebilmektedir. Nitekim tarihsel, kültürel ve yayıncılık bağlamına bağlı olarak değişen yanmetinsel ögelerin, çeviri metnin konumlandırılmasını ve alınılmasını nasıl etkilediği sorusu çeviribilimsel araştırmalarda giderek daha fazla sorgulanmaktadır. Çevirilerde kullanılan ya da metne eklenen yanmetinlerin etkisini belirlemek ise yalnızca bu ögelerin biçimsel niteliklerini irdelemekle sınırlı değildir; aynı zaman bu ögelerin okur üzerinde nasıl etki yarattığını değerlendirmeyi de gerektirmektedir. Çünkü çeviri metnin okuru, çoğu zaman kaynak metnin okurundan farklı bir kültürel ve toplumsal arka plana sahiptir. Bu durum, metinde yer alan bazı dilsel, tarihsel ya da kültürel göstergelerin anlaşılması ve yorumlanması süreçlerinde farklılıkların ortaya çıkmasını kaçınılmaz kılmaktadır. Bu nedenle çevirmen, erek okur için yabancı olabilecek bazı bilgileri açıklayıcı biçimde metne ekleyebilir ya da yanlış anlaşılma olasılığı bulunan ögeleri yeniden düzenleyebilir ya da gerektiğinde çeviriden çıkarabilir. Bu tür müdahaleler sayesinde kaynak kültürde doğal ve aşına olarak kabul edilen bazı bilgi ve kavramlar, erek okur için daha anlaşılır duruma getirilmekte; böylece metinde ortaya çıkabilecek anlamsal ve kültürel boşlukların giderilmesi sağlanmaktadır. Bu süreç, aynı zamanda çeviri metnin erek kültürde daha etkin bir biçimde dolaşıma girmesine ve anlamlandırılmasına katkıda bulunmaktadır.

Çalışmanın kuramsal çerçevesi, Zohar Shavit’in muğlak durum (ambivalent status) kavramına dayanmaktadır. Shavit’e göre, bir metin edebi çoğuldizgede belirli bir konum edinir ve bu konum

zamanla değişebilse de bazı durum ve dönemlerde metin için tek anlamlı (univocal) bir konum söz konusu olabilir. Ancak Shavit, özellikle çocuk edebiyatı gibi bazı metin türlerinin bu ‘tek anlamlı’ kategorisiyle açıklanamayacağını; bu tür metinlerin daha dağınık (diffuse) ve dolayısıyla muğlak bir konuma sahip olduğunu ileri sürmektedir (1980, s. 75). Bu yaklaşım, metinlerin farklı okur grupları ve edebi alt sistemler arasında farklı işlevler üstlenebileceğini göstermektedir. Bu nedenle bir metnin dizgesel konumu yalnızca metnin iç özellikleriyle değil, aynı zamanda onun sunum biçimi ve dolaşıma sokulma stratejileriyle de ilişkilidir. Shavit’in işaret ettiği gibi tek anlamlılık birçok edebi metinde görülse de bazı metinler tek bir okur kitlesine ya da bir dizgesel konuma indirgenemeyecek ölçüde çoklu ve dağınık bir konuma sahiptir. Bu bağlamda Shavit, bu tür metinlere gönderme yaparak “akademisyenlerin yetişkinler tarafından okunan, aynı zamanda çocuk edebiyatının klasikleri olarak kabul edilen metinlerle uğraşmak ve bunları yorumlamakta zorlandıklarını” belirtmektedir (1980, s. 75). Muğlak kavramını açıklamak için Shavit, edebiyat dizgesine “esneklik ve yüksek düzeyde öngörülemezlik” kazandıran Jurij M. Lotman’ın muğlaklık kavramından yararlanmaktadır (1977, s. 201). Lotman muğlak metinlerin etki ve işlevlerini dikkate alarak üçe ayırmaktadır: 1) Birçok edebi dönemden günümüze ulaşan ve her dönemde farklı işlevler üstlenerek farklı biçimde okunan metinler; 2) Tarihsel bakış açısından çoğuldizgedeki konumlarını değiştiren, yani çevreden merkeze ve merkezden merkeze ya da yetişkin edebiyatından çocuk edebiyatına vb. açıdan hareket eden metinler; 3) Aynı okuyucu tarafından aynı anda iki farklı biçimde gerçekleştirilme potansiyeline sahip metinler (Shavit, 1980, s. 76). Tarihsel açıdan bakıldığında edebi çoğuldizgedeki konumlarını değiştirdikleri için birçok metin Shavit’e göre ‘muğlak’ olarak tanımlanabilir. Ancak Lotman’dan farklı olarak Shavit, muğlaklık kavramının kapsamını ve çeşitliliğini daraltarak metinlerin devingenliğine bağlı olarak şu biçimde tanımlamaktadır: “Yani: aynı anda birden fazla sisteme ait olan, dolayısıyla en az iki grup tarafından farklı biçimde okunan metinler” (1980, s. 76). Buna örnek olarak Shavit, çocuk edebiyatı içerisinde görülen *Alice Harikalar Diyarında*, *Winnie the Pooh* ve *Küçük Prens* gibi metinlerin hem çocuklar hem de yetişkinler tarafından okunduğunu belirtmektedir (1980, ss. 76-77).

Muğlak durum (ambivalent status) kavramını çeviri bağlamında irdeleyen Arzu Akbatur, *Writing / Translating in / to English: the ‘Ambivalent’ Case of Elif Şafak (İngilizce Yazım / İngilizceye Çeviri: Elif Şafak’ın ‘Çelişik’ Durumu* başlıklı doktora çalışmasında “Elif Şafak’ın ve (İngilizce yazılmış ve İngilizceye çevrilmiş) romanlarının, ağırlıklı olarak Anglo-Amerikan dünyasında nasıl alımlandığını, temsil edildiğini, bağlamsızlaştırıldığını ya da yeniden bağlamsallaştırıldığını; yayıncıların, eleştiri yazarlarının, akademisyenlerin ve aynı zamanda yazarın oluşturduğu söylemler doğrultusunda araştırmaktadır” (Akbatur, 2010, s. iv). Tez, aynı zamanda kaynak ve erek kültürler arasındaki ilişkiyi sorgulamak amacıyla Şafak tarafından Türkçeye yapılan öz çeviriyi de (self translation) ele almaktadır (Akbatur, 2010, s. iv). Söz konusu tezde Elif Şafak’ın ve romanlarının nasıl alımlandığı ve temsil edildiğini incelemek için yayın evlerinin kitapları sunma biçimleri, tanıtım yazıları ve yazarın söylemleri tartışılmaktadır. İki vaka incelemesine dayanan bu tez, *Bit Palas*’ın (2002) İngilizce çevirisi *The Flea Palace* (2004, çev. F. Müge Göçek) ile İngilizce yazıldıktan sonra yazarın Aslı Biçen ile birlikte Türkçeye çevirdiği *The Bastard of Istanbul* (2007) adlı eserin Türkçe versiyonu *Baba ve Piç* (2006) üzerine odaklanmaktadır. Akbatur, çalışmasında ulaştığı sonucu şu sözlerle dile getirmektedir:

“Ortaya çıkan sonuçlar, Şafak’ın İngilizce yazılan ve İngilizceye çevrilen romanlarının, belirli dilsel, kültürel değerler ve politik yaklaşımlarla olduğu kadar ‘yabancı’ kültürlerle yönelik kalıplaşmış önyargılarla da tescillenmiş erek kültür (özellikle Anglo-Amerikan) normlarına uygunluğunu göstermiştir. Çalışmanın sonuçları ayrıca “kendi(ni) çeviren” [“self-translator”] bir yazar olarak Şafak’ın, hem ‘yazım/çeviri’ stratejileriyle hem de söyleşilerdeki ifadeleriyle belirli bir söylem inşa ederken, romanlarının temsil edilmesinde ve yeniden bağlamsallaştırılmasında oynadığı ‘müdahaleci’ ve dönüştürücü, biçimlendirici rolünü ortaya koymuştur.” (2010, s. iv).

Çalışmamızda ele alacağımız *Three Daughters of Eve* kitabının Türkçe çevirisi çevirmenin konumu ve erek kültürü yansıtan kaynak metnin çeviride yabancılık etkisini ve işlevini kaybetmesi sonucunda Shavit'in muğlak kavramıyla ilişkilendirilebilir.

2. Yöntemsel Çerçeve

Bu çalışma, nitel bir karşılaştırmalı metin çözümlemesi yöntemi üzerine kurulu olacağından çözümleme kapsamında kaynak ve erek metnin yanmetinsel öğeleri sistematik bir biçimde karşılaştırılacaktır. Yöntemsel açıdan çalışmada şu adımlar izlenecektir: a) Yanmetinsel öğelerin sınıflandırılması: Genette'in yanmetinsel çözümlemesi ve yaklaşımı temel alınarak irdelenecek öğeler çevre metinsel (peritextual) ve dış yanmetinsel (epitextual) kategoriler açısından sınıflandırılacaktır. Bu kapsamda özellikle başlık, kapak tasarımı, çevirmen adı, arka kapak yazıları, önsöz/sonsöz, teşekkür metinleri ve tanıtım yazıları gibi öğeler ele alınacaktır. b) Karşılaştırmalı yanmetinsel çözümleme: Kaynak metnin İngilizce baskısı ile Türkçe çevirisinin yanmetinsel öğeleri karşılaştırmalı olarak irdelenecek; hangi ögenin korunmuş, değiştirilmiş, eklenmiş ya da çıkarılmış olduğu belirlenerek bunların işlevleri yorumlanacaktır. c) Söylem ve işlevin çözümlenmesi: Yanmetinsel öğelerin yalnızca biçimsel değil, söylemsel işlevleri de değerlendirilecektir. Bu aşamada özellikle arka kapak metinleri, tanıtım yazıları ve yazar sunumlarının okur beklentilerini nasıl yönlendirdiği ortaya konulacaktır. d) Dizgesel konumlandırma: Elde edilen veriler, çeviri metnin erek kültürde nasıl konumlandırıldığı sorusu çerçevesinde yorumlanacaktır. Bu aşamada metnin çeviri olarak mı yoksa yerli bir eser gibi mi sunulduğu ve bunun hangi yanmetinsel stratejiler aracılığıyla gerçekleştirildiği değerlendirilecektir.

Genette, 1997 yılında yazmış olduğu *Paratexts: Thresholds of Interpretation* (1997) adlı kitabında yanmetinlerin niteliklerini ayrıntılı biçimde irdeleyerek yanmetin kavramının önemine bilimsel düzlemde ilk kez işaret eden araştırmacı olarak kabul edilmektedir. Bir metnin okura bir kitap biçiminde sunulmasını sağlayan yanmetinleri Genette şu biçimde nitelendirmektedir: “Yanmetin, bir kitabı çevreleyen ve bir metnin kitap haline gelmesini ve bu biçimde okuyucularına ve daha genel olarak halka sunulmasını sağlayan tüm malzemeyi ifade etmektedir” (1997, s. 1). Burada özellikle metni yazan yazarın dışında, metni biçimsel açıdan düzenleyen ve hedef kitleye hazır duruma getiren başka aktör ya da uzmanların bulunduğu dolaylı biçimde vurgulanmaktadır. Bir kitap belli bir yazara ait olmasına karşın, söz konusu kitabın ilk aşamada okur tarafından nasıl alımlanacağı, editör, yayıncı, düzeltmen ya da bir dil uzmanı gibi farklı insanların alacağı kararlara bağlıdır. Bir edebiyat kitabı sanatsal bir ürün olsa da, bu ürünün piyasada okurlara sunulması, başka bir deyişle ticari bir araca dönüşmesi ve okurların dikkatini çekmesi için kitapla ilgili teknik bazı düzenleme ve bilgilendirmelerin yapılması kaçınılmazdır. Bu bağlamda, ana metni çevreleyen ve kitap hakkında ilk izlenimi yaratan yanmetinler Genette'nin de altını çizdiği gibi, metin ile metin dışı arasında bir alan oluşturarak metnin daha iyi algılanmasına hizmet etmektedir (1997, ss. 1-2). Buradaki ‘iyi’ nitelendirmesi, eğer kitapta bazı öğeler kitabın içeriğini yansıtmıyorsa ya da kitap hakkında bazı eksik bilgiler bulunuyorsa, okurda olumsuz algılamaya dönüşebilir. Söz gelimi, bazı kitap kapaklarının etkili ve ‘doğru’ biçimde kullanılmaması, okurlarda kitap hakkında farklı ya da yanlış bir algılamaya yol açabilir. Örneğin kaynak metnin başlığı, eğer erek dil ve kültürde istenilen çağrışımı yapmıyorsa, okurda aynı etkiyi vermiyorsa çeviride değişebileceğinden kaynak metindeki başlığın belirtilmemesi; yazar adının erek dilde okunduğu biçimde farklı/yanlış biçimde yazılması ya da çevirmen adının yazılmaması çeviri okurunda olumsuz bir alımlamaya neden olabilir. Tarihsel koşullara bağlı olarak teknik olanakların gelişmişlik düzeyi ve kitap piyasasında belli bir geleneğin olması da okurların kitap algısını değiştirebilmektedir. Genette, yanmetinsel öğelerin kullanım biçiminin ve araçlarının kültüre, döneme, yazara, esere ve basıma bağlı olarak sürekli değişebileceğini belirterek, dönemlerine bağlı olarak eserlerin yanmetinsel öğelerinin değişebileceğine, kaybolabileceğine ya da bozulabileceğine haklı olarak işaret etmektedir (1997, ss. 3-

4). Dolayısıyla yanmetinsel bir ögenin konumunu tanımlamak için bazı soruların sorulması ya da bazı bilgilerin değerlendirilmesi gerektiğini Genette şu sözlerle ifade etmektedir:

“(…) bir yanmetinsel unsurun tanımlanması, onun konumunun belirlenmesinden oluşur (nerede sorusu); ortaya çıktığı tarih ve gerekiyorsa ortadan kaybolduğu tarih (ne zaman?); varoluş biçimi, sözlü ya da diğer (nasıl?); iletişim durumunun özellikleri; göndereni ve muhatabı (kimden? kime?); ve mesajının yerine getirmeyi amaçladığı işlevler” (ne yapmak?) (1997, s. 4).

Alıntıdan da anlaşılacağı gibi, yanmetinleri salt dilsel ve kitap tasarımıyla ilgili teknik bir açıdan ele almak çok sınırlı bir yaklaşımdır. Çünkü yazarın ya da yayınevinin bir kitapla ilgili kararları tarihsel ve kültürel bağlama göre anlam kazanmaktadır. Bu bağlam her tür kitap için de geçerlidir ancak çevirilerde bu bağlam erek dilin kültürüne göre tamamen değişebilmektedir. Bu durum, her türlü kitap için geçerli olsa da çeviri eserlerde bağlam, erek kültürün beklentileri doğrultusunda köklü bir dönüşüme uğrayabilir. Bu nedenle, yanmetinlerin seçimi ve kurgulanışı, genellikle hedef kitlenin kültürel normları ve okuma alışkanlıkları dikkate alınarak biçimlendirildiği söylenebilir. Bu açıdan bakıldığında, yanmetinsel ögelerin işlevlerinden biri, Kovala'nın da işaret ettiği gibi, kitabı okuyucuya yaklaştırmaktır (1996, s. 129). Bu da ancak bir çevirinin, erek okurların ilgisini çekmek için farklı stratejiler geliştirmesine yol açarak olur. Kaynak metin yazarının betimlediği kültüre yabancı olan erek okur kitlesi için çevirisi yapılan esere kaynak yazar ya da kitap hakkında ek bilgiler sunulması kitaba olan ilgiyi arttıracaktır. Ancak çalışmamızda irdelenen çevirinin okurları Elif Şafak'ı ve kitapta geçen kültürü bildiklerinden ek bilgiler, yazara ve Türk kültürüne yabancı olan kaynak okurlar için verilmektedir. Kaynak kitabın irdelendiği bölümde de görüleceği gibi, kitabın kapağında buna ilişkin ek bilgilerin olması bu savı haklı kılmaktadır.

Genette, yanmetinsel ögeleri işlev ve kullanım biçimlerine göre 'çevre metin' (peritext) ve 'dış metin' (epitext) olmak üzere iki kategoriye ayırmaktadır. Çevre metin, metinle aynı yerde sunulan başlık, önsöz, ithaf, bölüm başlıkları ya da belirli notlardan oluşmaktadır. Dış metin ise röportaj, reklam, söyleşi, inceleme, mektup ve günlükler gibi kitabın dışında kalan ögelere ilişkin metinlere gönderme yapmaktadır. Bu iki kavramı daha anlaşılır biçimde formüle etmek için Genette yanmetni, 'paratext = peritext + epitext' biçiminde formüle etmektedir (1997, ss. 4-5). Dolayısıyla bir kitapta kullanılan yanmetinsel ögeler, doğrudan metin içinde görülebileceği gibi, kitabın yorumlanmasını ve anlaşılmasını etkileyen bazı bilgiler de metnin dışından elde edilmektedir. Bir metni anlayabilmek ve metinler arası ilişkileri kurabilmek için bazen söz konusu metnin yanmetinlerini ya da yazarın diğer metinlerini okumak gerekebilir. Kovala bu bağlamda, çevirilerdeki yanmetinlerin, metin ile okuyucu arasında aracılık görevi görmeleri ve okuyucunun eseri okuması/algılaması üzerinde olası etkileri nedeniyle önemli bir role sahip olduğunu belirtmektedir (1996, s. 120). Yanmetinsel ögelerin sunumu ülkeden ülkeye, kültürden kültüre farklılık gösterdiği gibi yayınevlerinin tercihlerine ve yayıncıların satış stratejilerine göre de değişebilmektedir. Elif Şafak'ın *Three Daughters of Eve* (2016) kitabının Türkçe çevirisinde geçen yanmetinsel ögelerin kullanılmasında farklı tercihlerin gözetildiği ve kaynak metinde olmayan bazı stratejilerin uygulanması sonucunda çeviride bazı belirsizliklerin, diğer bir deyişle bazı 'muğlak' durumların ortaya çıktığı görülmektedir.

3. Literatür Taraması

Çeviri araştırmaları açısından bakıldığında, yanmetinsel ögeler hakkında yapılan çalışmaların arttığı görülmektedir. Bu bölümde, yanmetinsel ögelerin araştırmacılar tarafından bilimsel ve farklı açıdan nasıl ele alındığı gösterilmeye çalışılacaktır.

Urpo Kovala'nın "Translations, Paratextual Mediation and Ideological Closure" başlıklı makalesi, yanmetinsel araştırmalar konusunda ilk örneklerinden biridir. Kovala makalesinde, 1890-1939 yılları arasında Finlandiya'da Anglo-Amerikan edebiyatı çevirilerinin yayımlanmasında kullanılan sözde yan metinlerin biçimini, özellikle bu yanmetinlerin sunduğu ideolojik yaklaşım eğilimleriyle

birlikte incelemektedir. Çalışmada, yanmetinlerin irdelenmesinde yanmetinlerin dışında kültürel bağlamının da dikkate alınmasının önemli olduğu vurgulanmaktadır (Kovala, 1996, s. 119).

Jonathan Swift'in *Gulliver'in Gezileri* (1726) adlı eserinin söz konusu dönem içerisinde yedi kez Finceye çevrildiğini belirten Kovala, çevirilerin çocuklara yönelik olmasından dolayı kısaltıldığını belirtmektedir. Çalışmada, 1926'da solcu bir yayınevi olan Kansanvalta tarafından pedagoji alanında kariyer yapan ve Finlandiya çeviri tarihinin önde gelen isimlerinden biri olarak kabul edilen çevirmen Juho Hollo tarafından çevrilen romanın kısaltılmamış bir baskısının yayımlandığını belirtir (Kovala, 1996, s. 129). Hollo, çevirisinin başına 21 sayfalık bir giriş kısmı yazarak hem kaynak metin yazarının hayatı hem de çalışmaları ile ilgili bilgi vermektedir. Kovala, çevirmenin eklediği bu yanmetinsel ögenin kitabı okuyucuya yaklaştırmada önemli olduğunu belirtmektedir (Kovala, 1996, s. 129).

Yanmetinsel araştırmalarla ilgili bir diğer çalışma, Şehnaz Tahir-Gürçağlar'ın "What Text Don't Tell: The Uses of Paratexts in Translation Research" başlıklı makalesidir. Tahir-Gürçağlar çalışmasında, yanmetinlerin çeviri metinlerin üretimi ve algılanması konusunda nasıl değerli bilgiler sağlayabileceğine dikkat çekmektedir (2002, s. 44). Tahir-Gürçağlar, "What Tests Don't Tell: The Uses of Paratexts in Translation Research" adlı makalesinin özetinde, çeviriyi bir yanmetin olarak ele almanın güncel çeviri çalışmalarının yönünü sınırladığını ve kavramsal çerçevesini zayıflattığını ancak çevirileri çevreleyen yanmetinsel materyallerin eleştirel bir biçimde tanımlanmasının, belirli bir dönemde çevirinin farklı kavram ve tanımlarına ışık tutmada faydalı olabileceğini savunmaktadır (2002, s. 44). Bu bağlamda, Tercüme Bürosu tarafından çevirisi yapılan esere değinen Tahir-Gürçağlar (2002), özellikle çeviri kitapların kapaklarında çevirmenler ile ilgili de bilgi verildiğini, örneğin ortaokul İngilizce öğretmeni şeklinde ibareler olduğunu, aynı zamanda da bazı çeviri eserlerde dönemim Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel'in de önsözü olduğunu belirtmektedir.

Bir diğer önemli çalışma Neslihan Kansu-Yetkiner ve Lütüfiye Oktar'ın (2012) kaleme aldığı "Hayri Potur vs. Harry Potter: A Paratextual Analysis of Glocalization in Turkish" başlıklı makaledir. Bu makalede, Kansu-Yetkiner ve Oktar, Harry Potter kitaplarının Türkiye'deki çevirilerinin getirdiği sosyal, kültürel ve ekonomik etkileri ve kültürel emperyalizme karşı yerel direniş ve kâr kaynağı olan Hayri Potur'un Harry Potter'a karşı tepkisel oluşumunu evrensel bir isim ve istikrarlı okuyucular üzerinden araştırmaktadır (2012, s. 13). Hayri Potur serisindeki Türkçe üç kitabın dış metinsel ve çevre metinsel materyallerini inceleyen çalışma, her bir yanmetnin kültürel olarak belirli bir okuyucu kitlesine hitap ettiğini ve dolayısıyla her yerel sosyo-politik bağlamın merceğinden metnin yerel bir biçimini yansıttığını ortaya koymaktadır (Kansu-Yetkiner ve Oktar, 2012, s. 13).

Arzu Eker Roditakis (2012) de benzer biçimde "A Paratextual Look at the Greek Translations of Turkish Novels" adlı makalesinde Türkçe romanların Yunanca çevirilerindeki yanmetinsel öğelerin betimsel bir analizini sunmaktadır. Kitap kapakları, başlıklar, dipnotlar gibi yanmetinsel materyalleri analiz ederek, Türk romanlarının Yunan okuru için nasıl yeniden bağlamlandırıldığını ve bu durumun kaynak metinlerin algılanışını nasıl etkilediğini ortaya koymaktadır (Eker-Roditakis, 2012, s. 39). Çalışmasında, Yunanistan'da çevirisi yapılan Türk edebiyatı alt sisteminin oldukça dinamik olduğu, Türk edebiyatı ve kültürünün çeşitli sunumlarının bir arada bulunduğu vurgulanmaktadır (Eker-Roditakis, 2012, s. 64).

Bir diğer önemli çalışma Neslihan Kansu-Yetkiner, Derya Duman ve Merve Avşaroğlu (2018) tarafından yazılan "Çevirmen Neredesin? Çocuk Edebiyatı Yanmetinlerinde Çevirmenin Kılıcı Rolü ve Görünürlüğüne Artsüremli Bir Yaklaşım: 1929-2013" adlı makaledir. Çalışmada, 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başında yazılmış 10 İngiliz çocuk edebiyatı klasiği ve bunların 1929-2013 yılları arasında yayımlanmış 94 yeniden çevirisi incelenmektedir. Çevirmenin görünürlüğünün ve failliğinin tarihsel değişimine özellikle vurgu yapılarak eserler yanmetinleri açısından analiz edilmektedir. Yapılan analiz

sonucunda çevirmenlerin ön kapaklarda görünürlüğü'nün arttığı ve çevirmen dipnotlarının kullanımında artış olduğu ortaya konulmaktadır (Kansu-Yekiner, Duman ve Avşaroğlu, 2018, s. 18).

4. Veri Çözümlemesi

Three Daughters of Eve (2016) ve Türkçe çevirisi *Havva'nın Üç Kızı*'nin (2016) veri çözümü çevre metinsel öğeleri içeren karşılaştırmalı bir yanmetinsel çözümlenmeye dayanmaktadır. Kaynak ve erek kitapta kapak ve arka kapakta ve metin içerisinde kullanılan yanmetinsel farklılıklar dikkat çekmektedir. Aşağıdaki tabloda kısaca gösterilen farklılıklar bu çalışmanın veri çözümü kısmında ayrıntılı biçimde tartışılacaktır.

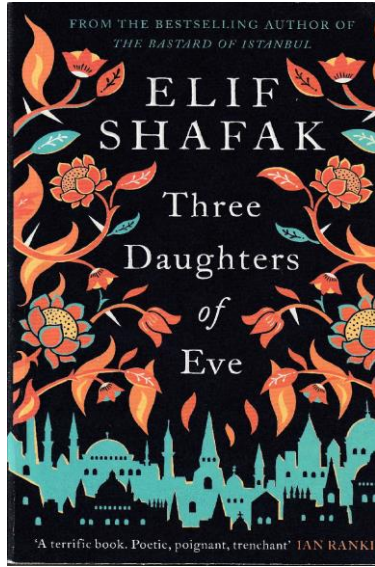
<i>Three Daughters of Eve</i> (2016)	<i>Havva'nın Üç Kızı</i> (2016)
Kitap Yorumları	--
Alıntılar	--
İçerik Sayfaları	--
Teşekkür	--
Dipnotlar	--
--	Kitap Kapağının Hikâyesi
--	İthaf
--	Yazara Ait Kitapların Listesi
Kısa Yazar Biyografisi	Uzun Yazar Biyografisi

Tablo 1: Kaynak Kitap ve Çeviri Kitap Arasındaki Farklar

Veri çözümü bölümünde iki kitapta farklı biçimde kullanılan yanmetinler, çevre metinsel (peritextuel) öğeler açısından çözümlenirken yanmetinlerin işlevi ve okur üzerindeki olası etkileri de irdelenecektir. Burada yazar ve çevirmenin dışında kitapların oluşumunda karar verici konumunda olan yayınevi ve editör gibi aktörlerin kararlarının da yan metinlerin değerlendirilmesinde göz önünde bulundurulması gerekliliği vurgulanmalıdır.

4.1. Çevre Metinsel Öğelerin İşlevi

Kitapların görsel olarak algılanmasında okurlarda belli bir izlenim yaratan kitap kapaklarının her iki kitapta birbirinden farklı olduğu dikkati çekmektedir. Kapak üzerinde bulunan bilgiler okurlara, kitabın türü, konusu, ne kadar basıldığı, çevirmeni, kaçınıcı baskı olduğu gibi kitap hakkında bazı ipuçları vermektedir. Çalışmada öncelikle kitapların ön ve arka kapaklarındaki farklılıklar irdelendikten sonra, kaynak kitapta yer alan ancak hedef kitapta bulunmayan çevre metinsel materyaller çözümlenip yorumlanacaktır. Son olarak erek kitapta bulunan ancak kaynak kitapta olmayan çevre metinsel öğeler çözümlenecektir. İki kitabın kapaklarında kullanılan görsellere baktığımızda, kapaklarda okura doğrudan ve dolaylı olarak farklı bilgiler verildiği aşağıda verilen kapaklara bakıldığında somut biçimde görülmektedir:

(Kaynak metin: ön kapak)

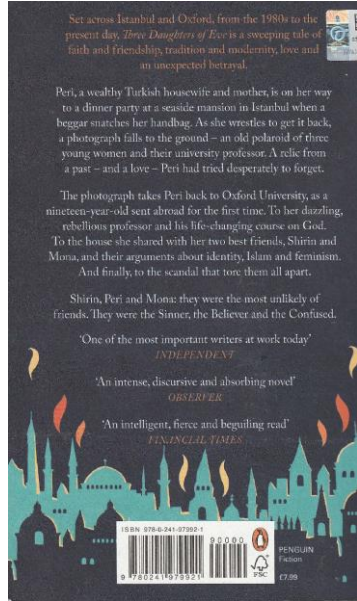
(Erek metin: ön kapak)

Kaynak kitabın kitap kapağında görüldüğü gibi koyu bir zemin üzerinde çiçek görselleri ve cami, kilise, kule gibi İstanbul'un silüetini oluşturan bazı yazılar görülmektedir. Dolayısıyla kaynak dil okuyucusuna kitapta geçen hikâyenin Türkiye'de, büyük olasılıkla da İstanbul'da geçtiği fikrini vermektedir. Burada dikkati çeken konu, yabancı dile çevrilen Türk ya da 'Doğu' kültüründen gelen yazarların kitaplarında İslamiyet ya da Doğu kültürü ile özdeşleştirilen imgeleri sıkça kullandığıdır. Okurun kafasında bu kültürlere ilişkin oluşmuş ve klişeleşmiş imgelerin kapakta kullanılması, erek okurlara kitabın sınırlı da olsa içeriği hakkında bir ön bilgi verecektir. Yurt dışında Türkiye'nin en çok bilinen ve dünya tarihinde önemli bir yere sahip olan İstanbul'a kaynak kitaptaki kapakta resim ile bir gönderme yapılması, okurların kitaba olan ilgisini artıracaktır. Daha çok çeviri kitaplarda görülen kültürel klişelere gönderme yapan imgelerin, burada çeviride değil, kaynak kitapta kullanılması, kitabın bir çeviri gibi okunması gerektiğine işaret ederek muğlak bir durum yaratmaktadır. Kitabın kapak resminde, zarafet ve gücün yanında karamsarlığı, belirsizliği, gizemi ve kötülüğü simgeleyen siyah rengin fonda kullanılması da kitapta Doğu kültürünün mistik ve gizemli havasına bir gönderme olarak görülebilir. Sarmaşık gibi yayılan çiçekte de Doğu'nun mecazi anlamda kontrolsüzlüğünü ve düzensizliğini yansıttığı biçiminde yorumlanabilir. Kitabın içeriğinde inanç ve değerlerin mistik bir açıdan ele alınmasından dolayı siyah rengin içerikle bu biçimde örtüştüğü söylenebilir. Özellikle çeviri kitapların kapaklarında belli imgelerin kullanılmasında ya da klişelerin kullanılmasında Tekgül'ün kitap tanıtımları için belirttiği gibi, çeviriler için kullanılan oryantalist söylemi, çeviri edebiyatın edebiliğinden çok, egzotikliğinden dolayı okuma eğilimine yol açmaktadır (2011, s. 230).

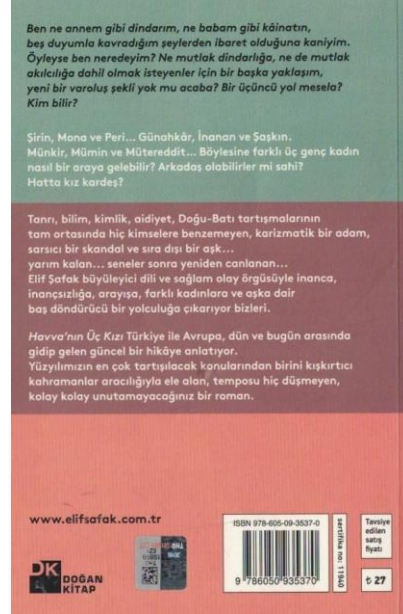
Kitap kapağında dikkat çeken "From the Bestselling Author of *The Bastard of Istanbul*" (*Baba ve Piç*'in çok satan yazarından) yazısından, Elif Şafak'ın romanlarına aşina olmayan ya da herhangi bir romanını okumamış bir okur, *Baba ve Piç*'in Elif Şafak'ın çok sevilen bir kitabı olduğunu ve yazarın bu kitapla tanındığını düşünecektir. Ayrıca kitap kapağının alt bölümünde, Ian Rankin'e ait bir kitap yorumunun eklendiği görülmektedir: "A terrific book. Poetic, poignant, trenchant" (Müthiş bir kitap. Şiirsel, dokunaklı, güçlü). Bu tür bilgilendirmeler kuşkusuz okurun beklentisini ve ilgisini artırmasına yol açacaktır. Bir İngiliz yazarın kitap hakkında böyle bir nitelendirmeyi yapması, okurlara aynı zamanda bir güven vereceği gibi kitabın edebi değerinin yüksek olduğu kanısını artıracaktır.

Erek kitabın kapağına baktığımızda farklı bilgiler içeren bir görselle karşılaşmaktayız. Kapakta üç kadına ait yüz profillerinin belli bir bölümü birleştirilerek oluşturulmuş bir resim kullanılarak kitabın başlığı ile doğrudan ilintili bir görselin tercih edildiği söylenebilir. Yüzlerin tamamını vermek yerine parçalanmış bölümlerin birleştirilmesi, kitapta geçecek bir figürün kimlik bölünmesine bir gönderme olarak da yorumlanabilir. Her yüzün farklı bir renkle betimlenmesi de bu parçalanmışlığı vurgulamaktadır çünkü birbirinden bağımsız bölümlerden oluşan adeta bir mozaik ya da bir bulmaca resmi gibi bir etki bırakmaktadır. İki kadının da yan bakması, burada kötü niyetten çok, sınırlı ya da yüzeysel bir bakışın söz konusu olabileceği izlenimini yaratmaktadır. Çevirinin kapağında dikkati çeken ve farklı bir uygulamaya işaret eden en belirgin nitelikse, kitabın çeviri olduğunun belirtilmediği gibi kitabı Türkçeye aktaran çevirmenin adının kapakta yer almamasıdır. Böyle bir uygulama, kitabın, Türk okurları tarafından bilinen diğer romanları gibi Türkçe yazıldığı izlenimini başta yaratmaktadır. Bu çalışmanın odağında, çevirmenin bireysel konumundan ziyade, metnin tamamında yaratılan muğlak bağlam bulunmaktadır. Bu açıdan bakıldığında, bu bağlamın kitabın sunumundaki muğlaklığa yol açtığı öne sürülebilir. Söz konusu muğlaklık, yazarın çeviri sürecine doğrudan katkısı (daha önce de belirtildiği üzere) düşünüldüğünde daha da derinleşmektedir. Bu durum, kitabın farklı bölümlerinde karşımıza çıkan çelişkili bilgilerle somutlaşır: Künyede çevirmen tek isim olarak belirtilirken, hemen ardından gelen iç kapak sayfasında çevirmen adının yanında “Yazarla birlikte” ifadesinin eklenmesi, çevirinin kimliğine ilişkin net bir izlenimi belirsizleştirmektedir. Bu tür tutarsız sayılabilecek bir uygulama, yanmetinsel göstergeler, çevirinin bütüncül kimliğini muğlaklaştıran ve onu "ortak bir ürün" ile "bireysel bir çeviri" arasında konumlandıran bir bağlam yaratmaktadır.

Kitapların arka kapaklarına baktığımızda da yanmetinsel olarak farklı tercihlerin söz konusu olduğu görülmektedir.

(Kaynak metin: Arka kapak)

(Erek metin: Arka kapak)

Kaynak kitabın arka kapağında, romanın olay örgüsünün kısa bir özetinin yanında *Independent*, *Observer* ve *Financial Times* gibi önemli gazetelerde yayınlanmış kitap yorumlarından alıntılar eklenmiş olduğu görülmektedir. Yayınevlerinin format gereği kullandıkları kitap kodu, fiyatı ve yayıncının logosu gibi bazı veriler de kapağın altında bulunmaktadır. Buna karşın çevirinin kapağına baktığımızda, sayfanın üst bölümünde romandan bir alıntı ve romanın konusuna ilişkin bilgiler yer almaktadır. Dikkati çeken başka bir fark ise, kaynak kitabın arka kapağından farklı olarak erek kitabın arka kapağında Elif Şafak'ın internet sitesi adresinin (www.elifsafak.com.tr) verilmesidir. Türk yazın

dizgesinde bilinen bir yazar olan Elif Şafak'ın belli bir okur kitlesi olduğu düşünülürken, yazarın internet sayfasından diğer kitapları ve kendisi hakkında diğer bilgilere buradan ulaşılabileceği okurlara iletilmektedir. Bu kapakta da kitabın Türkiye'deki yayınevini adı ve fiyatı eklenmiştir. Kapaklarda bulunan yorumlara bakıldığında, kaynak kitabın arka kapağında üç adet kitap yorumu olduğu görülmektedir. Benzer biçimde kitabın ilk iç sayfasında da, arka kapaktakilere göre daha uzun olan kitap yorumları eklenmiştir. Çeviri kitapta bu yorumlar, farklı bir kültürü yansıtan romanı değerlendiren yazarların görüşleri olduğu ve Türk okuru için göreceli olarak bilineceğinden dolayı çıkarılmıştır. Genel olarak bakıldığında, kaynak metinde yanmetinsel öğelerde Türkiye'ye ait bir görüntü kullanarak okurlara metnin yabancılığı konu üzerinden değil, kültürel bir imge algısının vurgusu yapılarak sunulmuş, çeviride kapağın tasarımı başlık ile örtüşmüştür. Kaynak kitabın kapağında başka yazarın ve farklı yayınlarda kitaba ilişkin bilgilendirmeler daha yoğun yapılırken, çeviride büyük olasılıkla yayınevi tarafından kitabın içeriği hakkında kısa bilgiler bulunmaktadır. İngiltere'de yayımlanan kitapta daha çok bilginin bulunması, yazarın Türk okurları gibi geniş bir kitleye sahip olmamasından kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla bu tür bilgilerin daha fazla olması anlaşılır bir durumdur. Ancak burada altı çizilmesi gereken konu, yabancı bir eserin çevirisini okuyanlar için verilen ayrıntılı bilgilerin, burada çeviride değil, kaynak metinde verilmesidir. Bunun nedeni ise söz konusu kitabın Türk edebiyat dizgesinde bilinen bir yazarın İngilizce olarak yazmasıdır. Bu açıdan bakıldığında, kitap İngilizce olarak yazılmış olsa da içerik açısından bir 'çeviri' gibi okunacağı öne sürülebilir. Kaynak kitabın bir 'çeviri' olarak alınması da kitabın muğlaklığına işaret etmesine karşın, kitabın Türkçe çevirisi erek okurlar tarafından 'kaynak' bir metin olarak alınacaktır.

4.2. Çeviride Olmayan Yanmetinsel Öğeler

Çeviride olmayıp kaynak metinde bulunan yanmetinsel öğeler arasında, kitabın içindekiler sayfasından önce iki alıntıdan oluşan bir sayfanın eklenmesidir. Alıntılardan biri Alman şair Rilke'nin; diğer alıntı ise Iraklı bir yazarın İngilizceye yapılmış iki şiir çevirisidir. Doğu ve Batı kültüründen bir yazar seçilmesi, kitapta iki kültür arasındaki bağa gönderme yapmaktadır. Burada Iraklı yazar Rabia'nın özellikle bir kadın olduğunun belirtilmesinin, Doğu ve Batı gibi birbirine karşıt olarak görülen iki kutbun varlığına işaret ettiği ileri sürülebilir. Her iki şiirin de mistik-dini bir içerik taşıması, bu seçimin eserin ana temasına yapılmış bir gönderme olarak yorumlanmasına olanak tanımaktadır. Türkçe çeviride bu alıntıların çıkarılmış olması ise, ya böyle bir göndermenin hedef kültür bağlamında gerekli görülmediğine, ya da kitaba ilişkin ilginin dağılmaması için bilinçli bir tercih yapıldığına işaret ediyor olabilir. Dolayısıyla kaynak metindeki alıntıları okuyanların, çeviriyi okuyanlardan farklı olarak romanda metinlerarası bağlantı kurması beklenmektedir. Bu tür bağlantılara alışık olan Batılı okurlara dolaylı biçimde kitabın çok katmanlı bir yapıya sahip olduğu vurgusu yapılmaktadır.

Kaynak ve erek metinde yanmetinsel öğelerin kullanımı bağlamında görülen bir başka fark ise, kaynak metinde olmasına karşın çeviride içerik sayfalarının olmamasıdır. Kitabın içeriği hakkında okurlara bilgi veren ve metnin hangi başlıklar altında bölümlere ayrıldığını gösteren içerik sayfaları, bölümlerin sayfalarını göstermesi ve okurken kolaylık sağlaması açısından kaynak metin okurları için bir avantajdır. Bu bölümün çeviride çıkarılması, okurlara bölümler hakkında bir ön bilgi vermenin gerekli görülmediği biçiminde yorumlanabilir. Daha çok teknik ya da birbirinden görece bağımsız olan bölümlerin olduğu metinlerde yaygın olan içerik ya da içindekiler sayfası, edebi metinlerde fazla kullanılmamaktadır. Çeviriden bu sayfanın çıkarılması, çeviride erek okurların beklentilerine göre bir strateji izlendiğine işaret etmektedir. Çeviriden çıkarılan yanmetinsel öğelerden biri de, yazarın kitabın oluşmasında katkısı olan kişi ve kurumlara teşekkür sayfasıdır. Burada Elif Şafak, kaynak kitabın sonunda yer alan teşekkürde yayınevi temsilcisi Jonny Geller'a, editörü Venetia Butterfield'e, yayınevi olan Penguin yayınevine, çocukları Zelda ve Zahir'e teşekkür etmektedir. Çeviri Türkiye'de

yayımlandığından yabancı yayınevinin burada anılmasının gerekli olmadığı düşünülmüş olabileceğinden, çeviride buna yer verilmemiştir.

Kaynak metinde betimlenen dünyanın erek kültüre uzak olması nedeniyle çevirmenler metne dipnotlar ekleyerek çevirinin daha iyi anlaşılmasını sağlamaktadırlar. Her ne kadar teknik metinlerde bu uygulama daha yaygın olmasına karşın, erek okurların kaynak kültüre özgü nesne ve isimleri, geleneksel davranış biçimleri, tarihsel kişi ve olgulara yapılan göndermelerin anlaşılması için kurgusal metinlerde de çevirmenler yanmetinsel öge olarak dipnot eklemeyi tercih edebilmektedir. Okurun dikkatini dağıtmamak için bu tür metinlerde daha çok metin içinde yapılan açıklama ya da telafi niteliğinde uygulamaların daha yaygın olduğu söylenebilir. Dipnot kullanımı aynı zamanda metnin yabancılığını ve çevirmenin sesini daha belirgin biçimde okurlara duyurmasında etkili bir stratejidir. Outi Paloposki çeviride dipnot kullanımının işlev ve anlamını şu biçimde tanımlamaktadır:

“Dipnotların içeriği çevirmenlerin neyi açıklamayı seçtikleri hakkında bilgi sağlamaktadır. Okuyucuların ne bildiğini ya da bilmediğini açığa çıkarmazlar; daha ziyade, çevirmenlerin okuyucuların bilmediklerini düşündükleri ama bilmelerinin onlar için önemli olduğunu düşündükleri şeyleri bize anlatırlar. Dipnotlar böylece çevirmenlerin okuyucularına ilişkin algılarına ve kendi görev ve rollerine ilişkin görüşlerine dair bir görüş sağlar. Dipnotlar, çevirmenlerin bilgilendirici açıklamalar veya ideolojik dersler, açıklamalar veya yan konulara ilişkin bilgi sağladıkları çalışmalar hakkındaki fikirlerini (potansiyel olarak bilinçaltı) aydınlatır. Böylece dipnotların görünürlüğü hem araştırmayı kolaylaştırır hem de onu yeni fikirlerle besler.” (Paloposki, 2010, s. 90)

Elif Şafak’ın İngilizce olarak yazdığı romana bakıldığında, bazı yerlerde Türkçe sözcükler kullandığı ve bunların anlamının dipnotlarda açıklandığı görülmektedir. Burada da muğlaklık yaratan bir olgudan söz edilebilir. Çünkü dipnotlar erek okurların çeviriyi daha iyi anlamaları için kullanılmasına karşın, kaynak metinde geçen Türkçe sözcük ve kavramlar dipnotta İngilizce olarak açıklanmaktadır. Dolayısıyla çeviri olgusu kaynak metinde işlevsel bir role sahiptir. Burada yazar, romandaki figürlerin konuşmalarını İngilizce olarak vermesine, diğer bir anlatımla, çevirmesine karşın, bazı konuşmaları çevirmeden okura aktarmaktadır. Çevirinin dili Türkçe olduğu için, kaynak metinde yabancı olan ögeler erek okur açısından yabancılığını kaybetmektedir. Bu nedenle de çeviride dipnotun kullanılmasına gerek yoktur. Sayısal açıdan bakıldığında kaynak metinde 12 dipnot kullanıldığı görülmektedir. Dipnotları işlevsel olarak sınıflandırdığımızda bunları, hitap biçimleri, dini terimler, Türk kültürüne özgü kavramlar, kalıp sözler ve alıntılar biçiminde beş gruba ayırmak olasıdır:

1) Hitap Biçimleri:

Kaynak Tümce ve Sözcük	Dipnotu
There must be a misunderstanding efendim.* (s. 29)	(...) efendim: ‘sir’
Don’t be so sensitive, canımın içi*. (s. 46)	(...) canımın içi: ‘core of my soul’.
Canım,* let’s hope this thing is over, but beware! (s. 56)	Canım: ‘My life’.
Evladım,* bring us cognac and almonds. (s. 253)	Evladım: ‘My child’

2) Dini Terimler:

Kaynak Tümce ve Sözcük	Dipnotu
Had the child learned not to go out without reciting the Fatiha,* this wouldn’t have happened. (s. 54)	Opening chapter of Quran.

Tövbe, tövbe...* Selma murmured. (s. 69)	Tövbe, tövbe: 'Repent, repent'.
--	---------------------------------

3) Türk Kültürüne Özgü Kavramlar:

Kaynak Tümce ve Sözcük	Dipnotu
(...) stacks of flat bread and glasses of ayran.* (s.48)	ayran: cold, yoghurt drink
You should have a nazar boncugu,* Adnan suggested. (s. 61)	nazar boncugu: evil-eye bead
(...) it reminded Peri of the goatskin stretched on a darbuka* (s. 63).	darbuka: Middle Eastern goblet drum
You think I'd let them go hungry? I made manti*, (...) (s. 150).	manti: homemade dumplings filled with meat

4) Kalıp Sözler:

Kaynak Tümce ve Sözcük	Dipnotu
Mensur raised his glass, and said, 'Sherefe!''* (s. 36)	Sherefe: To your honour

5) Alıntılar:

Kaynak Tümce ve Sözcük	Dipnotu
If you are irritated by every rub, how will your mirror be polished?*' (s. 207)	Rumi

Kaynak metinde olmayıp erek metinde bulunan bir başka yanmetinsel öge ise, kitap kapağının nasıl meydana geldiğinin anlatılmasıdır. Büyük olasılıkla yayınevi olan Doğan Kitap'ın hazırlamış olduğu kapak resminin özgün bir çalışma olduğu bu bilgi ile okurlara iletilmektedir. Kapak hakkında bilgi verilirken genellikle bilinen bir sanatsal resmin ya da belli bir sanatçıya ait bir çalışmanın kapakta kullanılması durumunda resmin/fotoğrafın ya da sanatçının adı belirtilmektedir. Buna benzer bir farklılık, sadece erek kitapta bulunan bir ithafın olmasıdır. Yazar çeviride kitabını Türkiye'deki kadınlara ithaf ederek, romanın Türkçe yazıldığı algısını oluşturmasıyla bir muğlaklık yaratmaktadır. Kitabın İngilizcesinde bu ithafın bulunmaması, yazarın salt Türk okurlarına yönelik bir mesaj verdiğinin göstergesi olarak yorumlanabilir. Dolayısıyla yazarın mesajını evrensel düzlemde bütün okurlarına değil, daha çok ulusal olarak verdiği öne sürülebilir.

Erek kitapta olup kaynak kitapta olmayan başka bir yanmetinsel öge ise, Elif Şafak'ın Doğan Kitap tarafından yayımlanan kitaplarının bir listesinin tanıtımıyla birlikte verilmesidir. Türkiye'de büyük bir okur kitlesine sahip olan yazarın Türkçe olarak yazılmış kitapları kitap piyasasında yayımlanıp satıldığından, kitap listesinin kaynak kitapta olmaması gerektiği doğaldır. Kitapevi burada kendi kitaplarını romanı okuyan okurlarına tanıtarak bir satış stratejisi uygulamaktadır. Yanmetinsel öge açısından görülen bir başka farklılık, Elif Şafak'a ait iki kitapta da bulunan biyografisinin farklı uzunlukta olmasıdır. Türk kültüründe tanınan bir yazar olan Elif Şafak'ın biyografisi çeviride daha ayrıntılı biçimde yazılmasına karşın İngilizce kitapta bu bölüm daha kısa tutulmuştur. Kaynak okurlar için yabancı bir yazar hakkında daha az bilgiye sahip olacakları düşünüldüğünde, yazarın daha ayrıntılı biçimde anlatılması beklenmektedir. Bu açıdan bakıldığında, biyografilerin okurlara sunumunda da bir

muğlaklıktan söz edilebilir çünkü okurlar tarafından daha az bilinen bir yazar ve eserleri hakkında daha fazla bilginin aktarılması beklenmektedir. Bütün bu saptamalar, yanmetinsel ögelerin çeviride değiştiğini ya da farklılaştığını göstermektedir. Her ne kadar bu çalışmada, romanın çevirisinde ne gibi değişikliklerin yapıldığı irdelenmemiş olsa da, yanmetinlerin Ekinci'nin de vurguladığı gibi, manipülasyona en çok kapak ve ekleri, başlık sayfası ve uzantıları ve resimler uğramaktadır (2023, s. iv). Yanmetinsel ögeler, dipnotlar hariç, birçoğu yazar ya da çevirmen tarafından değil, kitabı pazarlayacak ve okurlarla buluşturacak olan yayınevleri tarafından değiştirilmektedir. Bu değişiklikler çevirinin içeriğiyle ve 'iletmek istenen' mesajla çelişirse okurda yanlış anlama ya da yorumlamalara yol açabilir.

5. Dış Metinsel (Epitextual) Ögeler

Genette, 'Dış Metinsel' ya da 'Kitap Çevresindeki' ögeleri şu biçimde tanımlamaktadır: "Bir epitekst, bir metne eklenerek metinde maddi olarak yer almayan, fakat bir anlamda serbest bir alanda dolaşan, fiziksel ya da sosyal olarak neredeyse sınırsız bir alanda var olan her türlü yanmetinsel ögedir" (2001: 328). Başka bir anlatımla, dış metinsel ögeler bir metnin sınırlarını aşan, doğrudan metnin içinde yer almasa da onunla yakından ilişkili olan tüm ögeleri kapsamaktadır. Bu ögeler, metnin üretim sürecinden, alımlanmasına ve toplumsal etkilerine kadar geniş bir çerçevede değerlendirilebilir çünkü Munise Aksöz'ün de altını çizdiği gibi, "bunlar kitap ortaya çıkmadan önce, kitap çıktığı an ve kitap yayımlandıktan hemen sonra ya da çok daha geç bir zaman diliminde de ortaya çıkabilirler (2019: 267). Dış metinsel ögeleri genel anlamda farklı açılardan irdelenmek olasıdır:

- Yazarın Üretim Süreciyle İlgili Ögeler: Bir yazarın kitap yazarken gerçekleştirdiği röportajlar, söyleşiler, yazdığı mektuplar, günlükler, notlar, taslaklar gibi metin öncesi ve metin sonrası ögeler.
- Toplumsal Algıyı Biçimlendiren Medya Kaynaklı Ögeler: Kitap hakkında basında çıkan haberler, televizyon programlarında yapılan değerlendirmeler, sosyal medyadaki yorumlar, kitapla ilgili söylentiler.
- Kitabın Okurlar Tarafından Alımlanması: Okurların kitapla ilgili eleştirileri, değerlendirmeleri, yorumları ya da kitaba ilişkin verilen ödüller, okur platformlarında yapılan tartışmalar gibi malzemeler.
- Kitabın Pazarlanma ve Tanıtım Stratejileri: Kitabın kapağı, tanıtım metinleri, reklam materyalleri, yazar söyleşileri ve imza günleri gibi pazarlama ve tanıtımla ilgili ögeler.

Genette, dış metinsel ögeleri işlev ve alanlarına göre farklı biçimde sınıflandırıp adlandırmaktadır. Bu çalışmada bütün ögelerin ele alınması, kapsam olarak bu çalışmanın sınırlarını aşacağından dolayı çeviride muğlaklık etkisini yaratan salt bir ögeye odaklanılmaktadır. Dolayısıyla Genette'nin 'Sonradan Eklenen ve Daha Sonra Ortaya Çıkan Dış Metinsel Ögeler' olarak adlandırdığı başlık altında bir eserin okuyucular/araştırmacılar tarafından nasıl karşılandığına ilişkin gösterdikleri olumlu ya da olumsuz tepki ve yorumları bağlamında yazdıkları yazılar ele alınacaktır (Genette, 2001: 313-316).

Dış metinsel ögeler bağlamında kitabın çevirisi ile ilgili olarak okuyucular tarafından yapılan kitap yorumları irdelendiğinde, erek kitabın İngilizceden Türkçeye yapılan bir çeviri olarak değil, Türkçe olarak yazılmış bir kitap olarak alımlandığı söylenebilir. İnternet ortamındaki yaygın kitap satış platformlarında yer alan okur yorumları² irdelendiğinde, söz konusu romanın çoğunlukla bir çeviri olarak değil, telif bir yapıt olarak alımlandığı anlaşılmaktadır. Her ne kadar bu tür veriler bilimsel açıdan sistematik ve doğrulanabilir nitelikte olmasa da, okurların çeviri metni algılama ve konumlandırma biçimlerine ilişkin genel bir eğilim konusunda bir fikir vermektedir:

Okur 1: "Elif Şafak ne yazsa okurum. Mükemmeldi".

² İlk on beş kitap yorumu https://www.kitapyurdu.com/index.php?route=product/product/reviewAll&product_id=398115 sitesinden diğer beş yorum ise <https://www.idefix.com/havvanin-uc-kizi-p-349995?vendorId=2350> sitesinden alınmıştır [Erişim tarihi: 20.09.2025].

Okur 2: “Elif Şafak okumak her zaman keyiflidir. Bu kitabı da tıpkı diğerleri gibi akıcı ve güzel. Tavsiye ederim”.

Okur 3: “Kurgusu anlatımı çok güzeldi. Bir solukta okudum çok çok güzeldi. Elif Şafak okumayı seviyorum”.

Okur 4: “Muhteşem bir kurgu. Üç farklı kadının yaşamlarını adeta yaşıyorsunuz. Uzun süre etkisinden kurtulamadığım okunması gereken bir eser.”

Okur 5: “Sürükleyici bir kitap. Fakat çeviri olduğu için bir derinliği yok. Yabancı çeviri kitap olarak güzel sayılır”.

Okur 6: “Yazarın daha iyi kitaplarını okudum. Edebi yönden çok başarılı olmasa da başladığınızda bir şekilde bitirdiğiniz bir kitap”.

Okur 7: “Toplumdaki sanrılar bu kadar güzel anlatılmazdı”.

Okur 8: “Okunma keyfi açısından oldukça keyifli. Ancak vurgulamak istedikleri tartışılır”.

Okur 9: “Sürükleyiciydi, çerez niyetine okunabilir”.

Okur 10: “Uzun zamandır okumak istediğim bir kitaptı. İyi ki okumuşum”.

Okur 11: “Elif Şafak kitaplarını okumak çok keyifli. Havvanın Üç Kızından da aynı keyfi aldım...”.

Okur 12: “Elif Şafak çok daha iyilerini yazmıştı”.

Okur 13: “Her şeyiyle harika bir roman”.

Okur 14: “Elif Şafak'ın muazzam kalemi ile yazılmış harika eser”.

Okur 15: “İnanılmaz güzeldi. Yalın dili ile aktı gitti hikaye. Bazı yerler karakterin düşünceleriyle verilmiş kafa açıcıydı bence”.

Okur 16: “Daha önce arkadaşımдан ödünç alıp okumuştum, çok beğendim ve tekrar okumak ve kütüphanemde olması için satın aldığım bir kitap”.

Okur 17: “Güzel kitap beğenerek okudum. Ama yüzde yüz tatmin oldum diyemem. Başka kitaplarında aldığım tat daha fazlaydı”.

Okur 18: “Bazı eserleri çok güzelken diğerleri hep aynı hikaye ama kahramanların isimleri farklı hissi uyandırıyor. Bu da onlardan biri olmuş maalesef. Ustam ve Ben'in yerini asla tutamaz”.

Okur 19: “Ustam ve Ben'den sonra bu romanında da hayal kırıklığı yaşadım. Bir "İskender" ya da "Aşk" tadı yok. Hem konu hem de üslup itibarıyla çok zayıf buldum”.

Okur 20: “Elif Şafak muhteşem bir yazar. Keşke onun gibi yazarlar daha fazla olsa diyorum, dinin hayatımızda kattığı değeri algılamamızı farklılıkların yaşamımızdaki yerini çok iyi ifade etmiş herkese kesinlikle tavsiye ederim. Kitap görmek isteyeneye aynı zamanda günümüze de ışık tutuyor. Teşekkürler Elif Şafak iyi ki sizin gibi yazarlar var”.

Yorumlarda özellikle erkek kitabın, bir yorum dışında (Okur 5), okurlar tarafında bir çeviri olarak alınılanmadığı dikkati çekmektedir. Ancak kitabın çeviri olması nedeniyle Türk okurların yorumlarında Elif Şafak'ın diğer kitaplarında alışık oldukları biçimsel nitelikleri söz konusu romanda bulamadıkları Okur 7, 8 ve 9'da vurgulanmaktadır. Çevirilerde görülen biçimsel farklılıkları okurlar, romanın farklı diline dayandırmaktadırlar. Burada altının çizilmesi gereken konu, romanın hedeflediği birincil konumdaki okur kitlesinin, romanı İngilizce okuyanlar olmasıdır. Dolayısıyla yazarın bu okurların ilgisi

çekebilecek Türk kültürüne özgü değer, düşünce ve yaşam biçimine ilişkin konuları romanda betimlemesi söz konusu hedef kitlede ilgi uyandırabilecekken, bunları bilen Türk okurlar için aynı etkiyi bırakması beklenemez. Okurların daha önce bildikleri yazarın romanını Türkçe yazdığı algısı bulunmaktadır. Dolayısıyla kitabın iç kapak bölümünde her ne kadar bunun bir çeviri olduğu belirtilmiş olsa da, yazarın kitaplarını daha önceden bilen okurlar genel anlamda yazarın kendisi de çeviri sürecinde rol oynasa da, çevirilerde kaynak dilin değişmesiyle birlikte yazarın biçiminin de kaçınılmaz olarak değiştiğinin farkına varmaları güçleşecektir. Bu açıdan bakıldığında, çevirinin bir kaynak metin, buna karşın kaynak metnin bir çeviri olarak alımlanmasının, muğlaklık olgusunun oluşmasına neden olduğu söylenebilir.

Dış metinsel ögeler ile ilgili olarak, Elif Şafak'ın kitaplarının "Çeviriler" veya "Çeviri Kitaplar" bölümünde değil, genellikle "Türk Yazarlar" veya "Türk Romanları" bölümlerinde yer aldığını ve bunun da algıyı etkilediği gibi çeviride yaratılan muğlaklığı arttırdığı öne sürülebilir. Burada romanın Türk edebiyat dizgesinde çeviri türüne ait bir eser olarak değil, daha çok yazarın geçmişine dayanarak, bu dizgenin bir parçası olarak görüldüğü anlaşılmaktadır.

SONUÇ

Bu çalışmada, Elif Şafak'ın *Three Daughters of Eve* ve aynı yılda yayımlanan Türkçe çevirisi *Havva'nın Üç Kızı* adlı romanının yanmetinsel çözümlemesi Zohar Shavit'in 'muğlak durum' kavramı kuramsal açıdan temel alınarak kaynak ile erek kitabın çevre metinsel ögeleri irdelenmiştir. Bu bağlamda, metinler karşılaştırıldığında kaynak metinde bulunan bazı yanmetinsel ögelerin çeviriden çıkarıldığı görülmüştür. Öte yandan çeviride kaynak metinde olmayan yanmetinsel ögeler eklenerek romanın bir çeviri olarak alımlanmamasına neden olunmuştur. Bu açıdan bakıldığında, yazarın ve yayınevinin yanmetinleri kitabı okuyacak kitleye göre belirledikleri, başka bir anlatımla, kitabı İngilizce okuyacak olan okurlar için farklı yanmetinler kullanılırken çeviride Türk okurların beklentilerinin yanmetin seçiminde etkili olduğu ileri sürülebilir. İngilizce yazılan romanın bir çeviri gibi, çevrilen romanın ise bir kaynak metin gibi okunması için yazar ve yayınevinin farklı stratejiler izledikleri çalışmada kanıtlanmıştır. Çünkü kaynak metinle aynı yılda yayımlanan *Havva'nın Üç Kızı* bir çeviri olmasına karşın, kitapta kullanılan yanmetinsel ögelerin etkisiyle kitabın bir çeviri olarak algılanmasını ve alımlanmasını engelleyerek romanın Türkçe olarak yazılmış izlenimi bilinçli biçimde yaratılmaktadır. Dolayısıyla genel anlamda Türk okurun kültürünü yansıtan romanın bir çeviriden çok, Türkçe yazılmış bir roman olarak okunduğu öne sürülebilir. Çeviriye kuramsal açıdan bakıldığında, çevirinin Türkçeye sunuluş biçimiyle bir manipülasyona uğraması Andre Levefere'nin çeviriler için altını çizdiği gibi, her çevirinin bir yeniden yazma olduğunu ve tüm yeniden yazımların belli bir ideolojiyi yansıttıklarını ve yeniden yazımların iktidar tarafından gerçekleştirilen bir manipülasyon olduğundan söz edilebilir. Çeviride bunun somut örneklerle dayanarak nasıl yapıldığı kanıtlanmıştır.

Kaynak kitapta yansıtılan kültürel ve dilsel yabancılık Türk kültürüne ve diline ait ögelerle yaratıldığı için, çeviride yabancılığın kaybolması kaçınılmaz olmuştur. Bu da Türk okurlarında yazar olarak farklı bir Elif Şafak imgesinin ortaya çıkararak yazarın konumunun muğlaklaştırılmasına yol açmaktadır. Çünkü romanlarını daha önce Türkçe olarak yazan bir yazar kendi kitabını Türkçe olarak yazmak yerine, romanını bir çevirmene çevirtmektedir. Bunu yaptırırken çeviri sürecine kendisini de dahil ederek çeviri ve kaynak metin arasında bulunan hibrit/karma bir metnin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Genellikle iki dilin ve kültürün izlerini taşıyan hibrit metinler sınırlar arasında gelip gittiklerinden ve tam olarak hiçbir yere ait olmadıklarından çeviriler gibi yabancı ögeleri daha belirgin biçimde yansıtır. Okurların çevirilerde daha yoğun biçimde görülen bu ögeleri anlayabilmesi için yazar ve yayınevleri yanmetinsel ögelerden yararlanmaktadır. Ancak bu çalışmada irdelenen romanda çeviride kullanılan yanmetinsel ögeler kaynak metinde kullanılmıştır. Buna karşın, çevirideki yanmetinler, okurların kaynak bir metni okudukları izlenimini yaratmaktadır. Bu izlenimin romanın ana metninde ne gibi farklılıklara neden olduğuna bakıp bunları çözümlenmeye çalışmak, bir başka

çalışmanın konusu olabilir. Böylece çevirilerde salt yanmetinsel öğelerin dışında ana metinde yapılan ekleme, çıkarma, uyarılma, doğallaştırma, yabancılaştırma ya da değiştirme gibi stratejilerin nasıl kullanıldığı irdelenmiş olacaktır.

Çalışmada, yazarın ve ana metnin erek dizgede nasıl alımlanabileceği özellikle yanmetinsel öğelerin kitaplarda nasıl değişebileceği somut biçimde görülmektedir. Yayınevleri, yanmetinsel materyallerin sunumunda başat karar vericiler olduğundan, Türkiye'deki yayınevi, satış stratejisi nedeniyle çeviriyi yanmetinsel öğeleri kullanarak, dolayısıyla muğlak bir durum yaratarak, kitabın İngilizceden Türkçeye bir çeviri olarak değil, yazarın diğer metinleri gibi Türkçe olarak yazıldığı algısını yaratmak istediği ileri sürülebilir.

ÇIKAR ÇATIŞMASI BEYANI

Yazarların herhangi bir çıkara dayalı ilişkisi bulunmamaktadır.

ETİK ONAY/KATILIMCI ONAMI

Makale kapsamında katılımcı kullanılmadığı için ilgili onaya yer verilmemiştir.

MADDİ DESTEK

Çalışma için herhangi bir maddi destek alınmamıştır.

YAZAR KATKILARI

Birinci Yazar: % 50 (yöntemsel çerçeve, kuramsal çerçeve, literatür taraması, veri analizi, tartışma)

İkinci Yazar: % 50 (yöntemsel çerçeve, kuramsal çerçeve, literatür taraması, veri analizi, tartışma)

KAYNAKÇA

- Akbatur, A. (2010). *Writing / Translating in / to English: The 'Ambivalent' Case of Elif Şafak*. [Yayımlanmamış doktora tezi]. Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aksöz, M. (2019). Yanmetinin Altbaşlığı: Kitap Çevresindeki Öğeler (Epitexte) ve Örneklemeler. *Turkish Studies - Language and Literature*. 14/2, 263-276.
- Eker – Roditakis, A. (2012). *A Paratextual Look at the Greek Translations of Turkish Novels*. İstanbul Üniversitesi Çeviribilim Dergisi, 5(1), 39-68.
- Ekinci, M. (2023). *Mark Twain'in Tom Sawyer'n Maceraları Romanının Türkçeye İlk ve Yeniden Çevirilerinde Yanmetinsellik Eşiği*. [Yayımlanmamış doktora tezi]. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Genette, G. (1997). *Paratexts: Thresholds of Interpretation* (Translated by J. E. Lewin) Cambridge: Cambridge University Press.
- Genette, G. (2001) *Paratexte. Ein Buch vom Beiwerk des Buches* (Aus dem Französischen übersetzt: D. Hornig). Frankfurt a. M.: Suhrkamp Verlag.
- Holz-Maenttaeri, J. (1984). *Tranlatorisches Handeln. Theorie und Methode*. Helsinki: Academia Scientiarum Fennica.
- Kansu-Yetkiner, N. & Oktar, L. (2012). Hayri Potur vs. Harry Potter: A Paratextual Analysis of Glocalization in Turkish. A. Gil-Bardaji, P. Orero & S. Rovira-Esteva (Ed.), *Translation Peripheries* içinde (ss. 13-26). Peter Lang Publishing.
- Kansu-Yetkiner, N., Duman, D & Avşaroğlu, M. (2018). Çevirmen Neredesin? Çocuk Edebiyatı Yanmetinlerinde Çevirmenin Kılıcı Rolü ve Görünürlüğüne Artsüremlî Bir Yaklaşım: 1929-2013. *Hacettepe Üniversitesi Çeviribilim ve Uygulamaları Dergisi*, 24, 17-34.
- Kovala, U. (1996). Translations, Paratextual Mediation and Ideological Closure. *Target*, 8(11), 119-147. <https://doi:10.1075/target.8.1.07kov>
- Levefere, A. (Ed.). (1992). *Translation, History, Culture. A Sourcebook*. London and New York: Routledge.
- Lotman, J. M. (1977). The Dynamic Model of Semiotic Systems. *Semiotica* 21, (3/4), 193-210.
- Paloposki, O. (2010). The Translator's Footprints. T. Kinnunen & K. Koskinen (Ed.), *Translator's Agency* içinde (ss. 86-107) (Tampere Studies in Language, Translation and Culture, Series B4). Tampere University Press.
- Şafak, E. (2017). *Three Daughters of Eve*. London: Penguin Books.
- Shavit, Z. (1980). The Ambivalent Status of Texts: The Case of Childrens Literature. *Poetics Today*, 1(3), 75-86.
- Şafak, E. (2016). *Havva'nın Üç Kızı* (O. A. Korugan, Çev., yazar ile birlikte) İstanbul: Doğan Kitap.
- Tahir-Gürçağlar, Ş. (2002). What Tests Don't Tell: The Uses of Paratexts in Translation Research. T. Hermans (Ed.), *Crosscultural Transgressions: The Research Models in Translation Studies II Historical and Ideological Issues* içinde (ss. 44-60). Manchester: St. Jerome Publishing.
- Tahir-Gürçağlar, Ş. (2018). Türkiye'de Çevirinin Politikası ve Poetikası 1923 – 1960. (Çev. T. Demirel). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Tekgül, D. (2011). Marketing the Other: Exoticism in the Promotion of Literature from the Middle East and Asia. M. Y. L. Huang (Ed.), *Beyond Boundaries East and West Cross – Cultural Encounters* içinde (ss. 230 – 248). Cambridge Scholars Publishing.
- Toury, G. (2004). Çeviri Normlarının Doğası ve Çevirideki Rolü (Çev. A. Eker). M. Rifat (Ed.), *Çeviri(bilim) Nedir? Başkasının Bakışı* içinde (ss. 233-252). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Venuti, L. (1995). *The translator's invisibility: A history of translation*. London: Routledge.
- Vermeer, H. J. (2008). *Çeviride Skopos Kuramı* (Çev. A. H. Konar). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

İnternet Kaynakları

Biyografi. (t. y.). <https://www.elifsafak.com.tr/biyografi>. [Erişim tarihi: 31.08.2025].

https://www.kitapyurdu.com/index.php?route=product/product/reviewAll&product_id=398115 [Erişim tarihi: 20.09.2025].

<https://www.idefix.com/havvanin-uc-kizi-p-349995?vendorId=2350> [Erişim tarihi: 20.09.2025].